

POGOVORI,

ki so mi
spremenili
življenje

Zvezdana Mlakar

Rok Smolej

Mladinska knjiga

POIŠČI BOGA V SEBI

»Oprosti, Rok, ne morem, tega pogovora ne morem izpeljati. To je ena poceni reklama za boga,« sem napisala v telefon in globoko zavzdihnila, medtem ko sem skozi okno kuhinje opazovala, kako so na drevesih začeli rumeneti prvi listi. V trenutku, kot bi vedel, kaj doživljam, mi je urednik Rok odpisal: »Zvezdana, seveda boš, ti to zmoreš!«

Sedela sem pred tremi knjigami, ki mi jih je poslal, da se pripravim na novega gosta. Pred sleherno oddajo sem prebrala knjige svojih sogovornikov, če so jih napisali. Tako sem najlažje začutila njihov utrip, kako dihajo, čutijo. Na notranje platnice, pravzaprav na vsak prazen prostor v knjigi sem zapisovala strani in misli, ki si jih moram zapomniti, z različnimi barvami podčrtavala stavke in odlomke, ki bi bili dobra iztočnica za pogovor, in velikokrat na rob napisala samo svoj intimni »ah, oh« ali narisala zvezdico. To pomeni, da me je kaj neposredno nagovorilo.

V prvi od Nickovih treh knjig nisem podčrtala skoraj ničesar. Ves čas me je nagovarjal skozi boga, in to je bil čas, ko sem na boga zelo slabo slišala. Povsod samo bog, bog, bog in v nekem trenutku sem se nehala truditi.

Toda urednikov stavek in njegovo popolno zaupanje sta me premaknila s tečajev, zato sem brala naprej. Če mi kdo tako brezpogojno zaupa, sem sposobna klatiti zvezde z neba. Tako se začnejo dogajati čudeži. In Nickovo življenje je bil en sam čudež, v katerega je slednjič povabil tudi mene.

Nick Vujčić se je rodil leta 1982 v Avstraliji, kar ne bi bilo nič posebnega, če ne bi prišel na svet brez rok in nog. Ubogi deček je zaradi obupa in osamljenosti že pri desetih letih delal samomor, poskušal se je utopiti. Danes, štirideset let pozneje, je srečno poročen oče dveh otrok, ki po svetu prenaša sporočilo upanja in navdihuje množice.

Vse se je sestavilo, ko so mi ga pripeljali v studio. Oblečen je bil v temen suknjič in svetlo modro srajco. Pomislila sem, da še nikoli v življenju nisem videla lepšega moškega. Ko sem ga držala v objemu, mi je šepnil na uho: »Vidiš, kako dobro je, da nimam rok, tako si lahko bližje mojemu srcu.« Meni pa je postalo jasno, da moški ne potrebuje ne rok, ne nog, da bi očaral žensko. To je bil eden najlepših, najbolj smejočih ljudi, kar sem jih kdaj srečala.

Vrednost človeka ni odvisna od njegovega videza, pravi Nick. Naša duša določa, kdo smo. In ko se sprejmemo takšni, kot smo, je duša nepremagljiva. »Lahko mi vzamete roke in noge, lahko mi odrežete ušesa, lahko mi odtrgate jezik, lahko mi ožgete kožo, toda moji duši ne morete nič!« je vzkliknil. Najstnikom po svetu predava, kako premagovati težave, in jim pripoveduje, da je težje živeti v uničeni družini brez ljubezni, torej z zlomljeno dušo, kot biti brez rok in nog. Tudi če nam kaj manjka, če nismo »celi«, zdravi, »po jusu«, se nam lahko zgodijo čudovite stvari, če jim le damo priložnost. Pomislite, nekateri ljudje imajo vse na tem svetu, pa se še vedno sprašujejo o svojem smislu. »Nič ne pomaga, če imamo popolno zunanost, navznoter pa smo zlomljeni,« je povedal Nick.

In tako smo bili v malem in temnem televizijskem studiu priča čudežu: človek brez rok in nog nam je – ljudem z nogami in

rokami, ki nam telesno nič ne manjka – polagal na srce, naj zapupamo in verjamemo, da je življenje vedno mogoče obrniti na bolje.

Si sploh znamo predstavljati, kakšno je življenje brez okončin? Pomislila sem, da Nick ne more opravljati povsem vsakodnevnik in samoumevnik opravil. In še huje, žene ne more prijete za roko, otrok ne more objete, ko jočejo.

»Tudi če danes umrem, moja žena ve, da jo ljubim, otroka vesta, da ju ljubim in da sem storil vse, kar lahko, da bi zapustil boljši svet, kot je bil, ko sem se rodil,« je odgovoril Nick. In res, če je lahko moški brez rok in nog »postal« roke in noge ljubezni ter našel smisel, da pomaga drugim, lahko to počnemo vsi, tudi tisti z rokami in nogami. Pomagajte sirotam, nahranite brezdomce, nas spodbuja Nick. Tako boste prenehali premišljevati le o sebi. »Po mojih izkušnjah se tako lahko rešiš depresije in samopomilovanja,« je dodal.

In tako je v moje življenje moral vstopiti Nick Vujicic, da sem se spogledala s svojim odnosom do boga. Moral je priti človek brez rok in nog, da mi je vrnil vero, kar me je zaznamovalo za zmeraj. Izpuhteli so moji predsodki o bogu, ki prek pokvarjenih služabnikov zlorablja otroke in – konec koncev – celo družbo. Skušala sem razumeti boga kot energijo. Ker vera ni sklenitev rok in ponižen pogled kvišku. Vera je stanje duha in bog je lahko vse, v kar strastno in iskreno verjameš, in ti pomaga v trenutkih, ko se ti zgodi temna noč duše. Je erotika, je neustavljiva privlačnost, je zaljubljenost v življenje. Z Nickom sem ugotovila, da sem tudi jaz zaljubljena v življenje. Bog je ljubezen in z njo vsa hvaležnost do minljivih, milih trenutkov, ki jih lahko živimo. Hvala, dragi Nick,

s tabo sem spoznala, da jaz že živim to vero! Odkar vem zase, mi hoče raznesti prsi od veselja, ko vidim, da je ljudem dobro.

Tik pred koncem oddaje me je Nick vljudno vprašal: »Lahko molim?«

»Prosim.«

Zaprla sva oči in začel je tiho, a strastno žebati molitev. Spominim se, da se je kar nekaj gledalcev uradno pritožilo, ker jih je zmotila molitev na javni televiziji. Jaz pa vam pravim:

Verjemite v ljubezen, lahko ji rečete tudi bog. Poiščite svojega boga, če ne drugje, v sebi. Zaupajte božjemu načrtu, čudeži se dogajajo.

»Verjemite in videli boste,« je rekel Jezus. Moj dragi Nick Vujicic pa je to ubesedil takole: »V omari hranim čevlje, če bi mi Bog morda dal roke in noge.«

TRI USODE

Očka, moj očka, rada te imam.

Rada čutim tvojo sapo na licu.

*Topla je, pihaš mi v vrat in jaz se muzam,
jaz sem tvoja mačica.*

*Vidim tvojo roko, ki mi riše Rdečo kapico,
in slišim, kako se smejiš, ker me je malo strah.*

*Me strogo pogledaš, ne vem, ali zaradi strahu
ali zaradi tega, ker sem narisala črno piko na njeno rdečo kapico?*

Ne vem več, kdo sem.

Ne vem več, ali se mi vse skupaj samo zdi.

Je to vse res? Ali sem si vse izmislila?

Nič več ne vem, ker si tako želim.

Očka, kam letiš?

To sem zapisala, ko sem bila stara šestnajst let.

In ko sem se pogovarjala z **Vanjo**, mi je mlelo v glavi: »Dragi Vanjin tata, dragi moj očka, pogršava vaju.«

Mnogi očetje in mnoge mame umanjajo, tako ali drugače. Nekaterih ni fizično, drugih ni psihično, nekateri nas s svojim nedogovornim, nikoli odraslim življenjem spremenijo v njihove starše.

Obe z Vanjo sva odraščali brez očeta. Ona svojega ni poznala in ga je zdaj iskala. Kakšna pogumna ženska, nastopila je javno, ni je razjedala šibka samopodoba, ki meni tega ne bi dovolila. Zato sem jo občudovala. Kdo je njen oče, je morala ugotoviti

sama, mama ji je dala samo njegovo ime in pustolovščina je bila grenka. Ni se odzival na njena pisma, na njene obiske, ni se odzval niti, ko mu je poslala svojo pesniško zbirko, odgovori na telefonske klice so bili molk ali »napačna telefonska številka« ali »pomota«.

Moj oče naju je z mamo zapustil namerno in hoté, ker ni več zmogel. Vedno mi je manjkal, idealizirala sem njegovo podobo, sanjala o njegovih objemih, moji spomini nanj pa so bili zmedeni in čudni.

Deklice, ki odraščamo brez očeta, ustvarjamo romantične predstave o moških in jih za partnerje večinoma ne znamo dobro izbirati. Jaz sem jih iskala na podlagi vzorcev, ki se jih nisem zavedala in so koreninili globoko v otroštvu. To pomeni, da sem si morala ljubezen zaslužiti, da je nisem bila vredna kar tako, ker živim in sem.

Vanja si je našla dobrega moža, ki jo je pri navezovanju stikov z očetom spodbujal, čeprav jo je oče leta in leta odklanjal, ko se mu je hotela predstaviti in se zblížati z njim. Mogoče je bil preveč užaljen, ker mu na začetku niso povedali, da sploh ima hčer.

Človek svoje stiske ne sme držati zaklenjene v duši, ker lahko zaradi nje zboli.

Jaz sem si našla igralstvo in skozenj vedno znova podoživljala svoje lastne drame, da je šla bolečina ven iz mene. Vanja je zato napisala knjigo, zato piše pesmi! Povedala mi je, da si nikoli ne bo nehala želeti, da bi jo oče objel. Razumela sem jo, človek ni cel, dokler ne prepozna ali se dotakne svojih korenin.

»Dragi tata,« je Vanja javno pozvala svojega očeta. »Težko sprejemem, da si ne zaslužim niti tega, da bi me pogledal v oči in se soočil z mano. Ker to je vse, kar si v resnici želim.«

Tudi sama sem nagovorila njenega očeta: »Samo dve besedi potrebuje Vanja: oprosti in rad te imam, daj ji ti drobni besedi.«

Vanja se je z neposrednim nagovorom očetu poslovila od sanj, da jo bo kdaj sprejel. Vsaj tako se je zdelo. A tri leta po najinem pogovoru mi je sporočila veselo novico. Njen oče jo je končno objel.

Ko se zgodbe mojih gostov končajo srečno, sem vesela kot otrok.

* * *

Pogovarjala sem se z nevidno deklico, ki je bila takrat že dolgo odrasla ženska. Njene sanje so utopili v alkoholu, starša sta se vdajala pijachi. Pri osemnajstih je povsem nepripravljena za ta svet pobegnila od doma, pozneje bila spolno zlorabljena in je skušala narediti samomor.

S **Katarino** sva se dotaknili nedotakljivega svetopisemskega stavka »spoštuj očeta in mater, da boš dolgo živel in ti bo dobro na zemlji«.

Sama v takih stavkih, ki vzbujajo strahospoštovanje, čutim nasilje. To je edina od desetih zapovedi, ki si je ne morem razložiti pozitivno, če ti starši niso dobro.

Tudi **dr. Sanja Rozman**, zdravnica, psihoterapevtka in avtorica več odličnih knjig, mi je v pogovoru pritrnila, da se v imenu družine dogaja veliko zlorab, zanemarjanj in zapuščanj. Tam

zunaj odmevajo kriki otrok, ki so ujetniki svojih napadalcev, mi pa se razburjamo zaradi drobnarij, kot so politične in sosedske zdrahe, sem prebrala v njeni knjigi.

Je kaj hujšega, kot da te nekdo zlorablja v imenu ljubezni?

Najprej sem prebrala Katarinino knjigo *Utopljene sanje*. Knjige so odlične prijateljice naše duše, dobro napisane nas primejo za roko in z dotiki zgodb lahko zdrsnemo v druge svetove, v druga življenja in z njimi navežemo globok intimen stik. Dovolijo nam, da jih začutimo, začnemo dihati in čustvovati z njihovimi junaki. To so sveti trenutki, ko od znotraj začutimo in razumemo druge. Takrat, ko zmoremo razumeti in čutiti srce drugega človeka, postanemo Človek z veliko začetnico. Samo razum nikoli ni dovolj, kot ni dovolj samo razumevanje srca, čeprav je danes moderno postavljati srce na prvo mesto. Potrebujemo celost, vsakršno izključevanje je korak nazaj.

Katarina je v oddaji rekla nekaj pomembnega. Rekla je, da dojema alkoholizem kot o-mamo! »O, mama,« je vzdihnila in bilo mi jasno, kaj je mislila. *O, mama, kličemo mama!*

Dr. Sanja Rozman je opozorila, da je, če je mama prisotna, ko oče mlati otroka, edini odrasli, ki bi lahko preprečil nasilje, in mora ga preprečiti! Ko kdo tepe šibkejšega od sebe in ti to opazuješ, je ravno tako, kot da si na njegove modrice še sam dodal udarce. Veliko žrtev, pojasnjuje Sanja Rozman, skoraj bolj zameri mamam, zaradi nevmešavanja in ignorance.

Med pogovorom sva bili obe s Katarino polni čustev, polni solza! Njene zgodbe so mi bile znane, tudi jaz sem doživela

družinsko nasilje in zato vem, da ga človek nikoli ne pozabi. Katarina je opisovala, da je bilo včasih tako hudo, da se je kot deklica naučila uiti iz svojega telesa. Zнала je ločiti bolečo dušo od malega telesa, takrat je odplavala pod strop, dokler nevarnost ni minila.

Tudi jaz sem doživela klofute, ki so me zabrisale po tleh, in tudi jaz si s Katarino vse življenje odpuščam, da sem si dovolila, da z mano delajo grdo. Ne gre za nikakršna povračila ali maščevalnost, o nesrečnem otroštvu, polnem nasilja, moramo spregovoriti iskreno in brez slabe vesti. Zakaj bi bilo nerodno nam, ki smo bili takrat nemočni otroci, saj vendar govorimo resnico? Naše rablje je treba imenovati rablji, ni in ne more biti opravičila za takšna dejanja, hkrati pa moramo sami pri sebi narediti vse, kar zmoremo, da bi razrešili lastno travmo. Naša odgovornost je, da zla, ki smo ga bili deležni, ne širimo naprej. Sanja Rozman je izgovorila pomemben stavek: »Zamera je strup, ki ga jaz pijem, zato da bi bilo drugemu slabo.«

Med pogovorom se je pred mano dvignil tisti del moje mladosti, ko so me moji rablji intenzivno učili, da je ljubezen tudi fizično nasilje, da je normalno, da mi v odnosu ves čas nekaj manjka, da je normalno, da lepemu obdobju nujno sledi napad.

Katarine ni rešil nihče od staršev, mene je rešila mama.

»Najbolj grozno je bilo, da je moja mama verjela, da se bo poboljšal,« mi je rekla Katarina. Bilo je, kot da mi je porinila nož v srce, prepoznala sem tudi svoj vzorec. Katarina niti ni vedela, da je bil ta pogovor terapevtski tudi zame.

Kljub temu je trajalo še nekaj let, da sem se lahko dokončno soočila z goljufovimi upanjem, da se človek lahko spremeni iz

volka v ovco. Zato bom do smrti zagovornica vseh zlorabljenih otrok. In vseh odraslih, ki se ne morejo izveči iz vzorca žrtve.

Po tem pogovoru sem dobila veliko pisem z grozljivimi družinskimi zgodbami, ki se dogajajo za zaprtimi vrati naših idealnih domov. Odgovarjala in pomagala sem, kolikor sem zmogla in znala. Ja, nikoli ne bo boljše, in zavarujmo svoje otroke pred norci! Iskreno se vprašajmo, zakaj jih ljubimo, zakaj imamo z njimi otroke, saj se odgovor skriva samo v nas.

Midve s Katarino sva imeli srečo, da sva našli ustvarjalnost; jaz gledališče, ona pa pisanje in slikanje. Slike njenih obrazov, večinoma žensk z velikim modrimi očmi, so za vedno del mojega življenja!

Oh, zakaj ne zmoremo reči ne alkoholu, ko pa z lahkoto rečemo ne človeku, ki ga imamo radi?

* * *

Anja je bila na prvi pogled običajna mlada ženska – če njenega življenja ne bi zaznamovala družinska tragedija. Oba starša sta si v razmiku nekaj let vzela življenje, čeprav so bili verna družina, v kateri je samomor pomenil greh in sramoto.

Mama je odšla, ko je bilo Anji enaindvajset let, sedem let pozneje se je poslovil še oče. Tako je leta 2014 postala sirota. Težke občutke krivde in negotovosti je usmerila proti sebi, začela se je vdajati alkoholu, se prenajedati, celo rezati po telesu.

Samomor se me je takrat še zelo dotikal, še vedno je v meni vrelo od neutrudnega vprašanja »zakaj si mi to naredil«, in pogovor z Anjo mi je pomagal, da sem dojela, da moj oče ni storil

samomora, da bi me kaznoval. Res pa je, da v trenutku obupa ni vedel, kako bo njegova nasilna smrt vplivala name, na našo družino. Anja je bila prepričana, da nihče ne bi storil samomora, če bi vedel, kakšno grozo in trpljenje bo zapustil tistim, ki bodo ostali.

Preprosto dekle je sedelo pred mano in premagovalo vaško obrekovanje in kazanje s prstom. Pritisk »kaj bodo pa drugi rekli« jo je pognal v študij samomorilstva in pisanje knjige. Bila je mirna in preudarna sogovornica, ki je brez obsodb opisovala našo družbo: »Na pogrebu nisem mogla jokati, tako me je bolelo. In nič ni prav: če jokaš in kažeš čustva, ni prav, če ne jokaš, ni prav!« je rekla.

Po mamini smrti eno leto ni mogla jokati. Velikokrat se zgodi, da so globoke bolečine resnično neme.

Jaz sem se začetniško in glasno šopirila in vila roke, kako nam vendar ni jasno, da je treba sprejeti tudi odločitve samomorilcev. Ves čas sem se lovila med globoko osebno bolečino in Anjino mirno, jasno mislijo. Pogovor me je zaznamoval, ker sem tudi jaz prvič javno povedala, da sem otrok samomorilca. Zaradi tega ne potrebujem usmiljenja, niti ne potrebujem razumevanja. Potrebujem samo odpustek, da nisem kriva in da dejanje mojega očeta ni sramota.

Ko sem tistega dne stopala v televizijski studio, nisem bila prepričana, ali bom lahko na glas izrekla, čigav otrok sem. In priznam, ne glede na to, da se s to bolečino ukvarjam že petdeset let, tega resnično ni lahko izgovoriti, niti zapisati. Res je neverjetno, kako močna je ta stigma, vse več, vse ti je jasno, pa si ne moreš pomagati.

Tisti, ki so nam povzročili tako bolečino, nikoli ne pridejo nazaj. Nikoli ne pridejo nazaj, da bi nam razložili, zakaj so odšli. Tisti, ki ostanemo, pa ne razumemo. In to boli. Govoriti o svojih bolečinah, se pogovarjati, je pomembno, mogoče marsikdo med nami nikoli ne bi vzel vrvi in si jo zataknil za vrat, če bi lahko govoril o svoji stiskah, če bi imel takrat pravega sogovornika.

Jaz pa ne bom nikoli pozabila trenutka, ko sem z mamó komaj šestletna hodila po ulici in za sabo zaslišala: »Poglej ju, ziher se je ubil, ker je bila tako grozna žena. Le kaj bo z ubogim otrokom, verjetno se bo tudi on fental!«

Zato ne sodi, da ne boš sojen.

Anja je na teološki fakulteti pridobila naziv magistricé zakonskih in družinskih študij. Na poti odpuščanja je v uvodu knjige zapisala: »Mami in tati, to je tudi za vaju. Hvala vama za vse.«

HOLLYWOOD

Pred petnajstimi leti sem sedela na njegovem psihoterapevtskem kavču. Udobno zleknjen v naslonjač je prosil, naj mu naštejemo pet svojih najboljših lastnosti. V meni se je dvignil vihar čustev, ko sem mrzlično brskala po sebi, da bi se spomnila vsaj ene. Teklo je z mene. Nič pametnega mi ni prišlo na misel. Potem mi je z nasmehom pomagal najti vsaj dve, tri vrline.

Po terapiji sem domov hodila kot v transu. Spoznanje, da se sploh ne cenim, da hodim po svetu z opranimi možgani, da sem nevredna, nesposobna, me je spravilo s tečajev. Nenadoma sem svoje življenje zagledala iz druge perspektive. Ne, tako pa ne bom živela, sem si rekla.

Psihoterapevt, ki mi je takrat življenje obrnil na glavo, in sem mu za to neskončno hvaležna, je bil **dr. Zoran Milivojević**, zdravnik, predavatelj, pisec knjig, ki nam pomagajo krmariti mimo čeri medosebnih odnosov.

V televizijskem pogovoru čez nekaj let mi je spet dal misliti. Provokativno je izjavil, da z iskanjem prave ljubezni zapravljamo življenje. Kritiziral je zaljubljenost in rekel, da to ni naše naravno stanje. Pojasnil mi je, da ponekod v Aziji pa tudi v tradicionalni Afriki zaljubljenosti ne poznajo in je zato niti ne razumejo.

V naši kulturi za to, da bi se zaljubili, potrebujemo ideale. Ampak ti niso uresničljivi, zato smo prej ali slej razočarani. In to je po Milivojeviću koristno, saj lažje dojamemo resničnost partnerskega odnosa in smo »odčarani« od romantičnih pričakovanj. Resnična vrednost naših partnerskih odnosov se pokaže v

strokovnih raziskavah, ki kažejo, da ostanejo skupaj tisti pari, ki imajo enake življenjske vrednote. Nobene velike romantike torej.

No, o svojih ljubeznih in partnerstvih bi lahko napisala roman.

Dogajala se mi je klasika, živela sem svoje iluzije, nisem se mogla sprijazniti, da partnerska ljubezen ni takšna, kot sem si jo predstavljala. Tina Pipan, djotiš astrologinja, mi je nekoč rekla, da skozi ritno luknjo hočem videti sonce. Pravzaprav to velja za vse odnose, ki so mi dragoceni.

Kako močni so moji vzorci, pa sem presenečena odkrila šele pred kratkim.

Imam fotografijo, na kateri mala deklica držim za roko svojega postavnega očeta. On je oblečen v usnjeno rokero jakno, ki spominja na motoristično. Pred petdesetimi leti je moral biti res frajer v njej. Motorist. Na fotografiji ga občudujoče gledam.

Svojega prvega resnega partnerja, očeta mojega prvega sina, sem srečala v gledališču. Bil je vrhunski fotograf, frajer, postaven in priljubljen. Na prvi zmenek je prišel v usjnjeni jakni, skoraj natančno takšni, kot jo je imel na fotografiji moj oče. Zaljubila sem se vanj, da sem slišala travo rasti.

V tistem razmerju sem prvič doživela šok, da ljubezen ni dovolj, da se odnosi spreminjajo. Spomnim se trenutka, ko je moj ljubi prvič zakričal name, češ da govorim neumnosti. Kar naenkrat sem se bala govoriti iskreno, tisto, kar sem zares mislila, ker sem želela, da bi ostala usklajena. Začela sva si gledati pod prste in drug pri drugem iskati napake. Njegove dolge prekrokane noči so postajale vse daljše, nič, kar sem naredila, ni bilo dovolj dobro. Kaj dosti več se ne spomnim, še danes ne vem, kje se nama je v

resnici zalomilo. Ta zveza me je pokosila, razbila in mi zamajala že tako trhle temelje samozavesti. Na njenih ruševinah sem se že takrat, ko še nihče ni govoril o odgovornosti, zavedala, da moram raziskati sebe, če hočem razumeti drugega.

Zgodilo se mi je še enkrat.

Pripeljal se je na motorju, spet v podobni usnjeni jakni. Postaven motorist. Frajer. Priljubljen. Popolno nasprotje prvemu, se mi je zdelo. Pripisovala sem mu sanjske lastnosti, ki jih v resnici ni imel. Verjetno je bil zanj pritisk mojih pričakovanj prevelik, zato je lagal. Na koncu me je skoraj spravil ob pamet, nisem več vedela, kaj je res in kaj ne.

Neko lepo sredo, dobro se spomnim, da je bila sreda, je priletel mejl, da letalska družba potrjuje rezervacijo za let do Pariza za dotičnega gospoda. Sedela sva pri mizi, ko sem mu hotela povedati za obvestilo. A je on začel. Do pikice natančno mi je opisal svoje počitnice, da se odpravlja smučat, letala in poti v sanjsko prestolnico pa seveda ni omenil. Vse, kar je govoril, je bilo izmišljeno, zgodba zame je bila ena sama laž.

Spremenila sem se v kocko ledu, tako strašno mi je bilo pri srcu. Molila sem zanj, da bi se ustavil in končal lažno predstavo, v trebuhu mi je rasla bula strahu zaradi grozljive resnice, da ljubim človeka, ki mi laže naravnost v obraz. Toda molčala sem.

Takrat sem začela živeti strupene kompromise, ki so me ponižali in poteptali v prah. Postala sem žrtev, izgubila sem dostojanstvo, izgubila sebe. Mislila sva, da se usodno ljubiva, pa sva bila le dva ranjena človeka, ki sta si odpirala najgloblje rane.

Zato se danes motoristom v usnjenih jaknah, postavnim in priljubljenim, umikam v velikem loku, haha.

Bogu hvala, da to niso bile moje edine izkušnje. V svojih razmerjih sem doživela tudi boljše scenarije, zanesene trenutke vročih bližin, življenje sem vedno zajemala z veliko žlico.

Ni čudno, da so odnosi moji največji učitelji. Dokler nisem v celoti sprejela sebe, nisem mogla sprejeti in razumeti nikogar drugega. Problematična in ranjena, kot sem bila, sem bila magnet za prav takšne moške.

Kje sem danes?

Ne vem, zelo sem se spremenila in našla svoj notranji mir.

Sicer pa zgodba še ni končana.

Zoran Milivojević me je izzval tudi s trditvijo, da je za naše odnose umetnost lahko toksična; filmi, romani, pravljice, gledališke predstave nagovarjajo otroka v odraslih ljudeh in prebujajo željo, da bi iluzijo z zaslonov in odrov zaživel tudi v resničnem življenju. Ker je to večinoma nemogoče, se pojavljajo trpljenje, razočaranje in žalost.

Obenem je odprl še eno žgočo temo današnjega časa. Odnos med materami in hčerami. Nekoč, do sredine dvajsetega stoletja, je pripovedoval, so deklice želele biti podobne svojim mamam. Potem pa se je pojavil film in deklice so na velikem platnu lahko spremljale romantične prizore z lepimi ženskami, ki so srečale uglajene moške, s katerimi so živele lepo in srečno. Resnično življenje, v katerem so bile njihove mame žrtve in tudi ne najboljši zgled, saj so živele za druge in ne zase, so dekletca začela primerjati s podobami iz filmov in književnosti. Najbrž je odveč vprašanje, komu želi biti deklica podobna – mami ali filmski igralki?

Ljudje se omamljamo z romantičnimi zgodbami in jih skušamo udejanjiti v svojem vsakdanjiku. Seveda nam zgodbe iz filmov

in knjig lahko obogatijo življenje, a otrok v nas si vedno želi, da bi bile resnične. Sama sem si sčasoma priznala, da to nekako drži, saj so največje filmske uspešnice mnogokrat kičaste iluzije. Umetnost, ki prikazuje resničnost in nastavlja ogledalo družbi, ne spada v tisto kategorijo, ki ljudi v bistvu poneumlja. Zato umetniški filmi in gledališče, slikarstvo in nekomercialna glasba nimajo milijonske publike. Na žalost.

Ne poskušajte živeti odnosov po hollywoodskih filmskih scenarijih, ampak jih pišite sami.

Na vas je, da se odločite, ali boste živeli komedijo, dramo, tri-ler, grozljivko, morda celo pornografski film ali kar monodramo. Sami smo odgovorni za to, ali se bo naš odnos iztekel v »happy end« ali bomo bili »vojno zakoncev Rose«.

VSE, KAR JE NAROBE V SVETU, JE V MENI

Ko sem bila prvič mama, je nanoslo, da sva s sinom ostala sama že v prvem letu njegovega mladega življenja. Meni so se zrušile vse sanje o ljubezni in družini, zraven tega pa me je bilo neskončno strah, da ne bom zmogla sama. Vse je šlo narobe, izgubila sem stalno službo, bila sem brez strehe nad glavo. Za male pare sem v gledališču honorarno delala projekt, ki je k sreči postal uspešnica, toda to se je izkazalo šele pozneje.

Seveda smo največ delali za praznike, taka je v teatru navada. Tisto silvestrovo mi je na pomoč priskočila mama, ki je sina odpeljala na Ptuj, kjer je takrat živela. Bilo mi je grenko pri srcu, da tega posebnega dne ne bom mogla preživeti z njima.

Ljudje so bili prešerne volje, nazdravljalo se je, dvorana je bila nabito polna. Po predstavi sem odšla v interni dramski bar, da bi ubila samoto, ki me je stiskala za vrat. V bistvu pa sem se tam, med prešernimi ljudmi, še bolj zavedala svojega bednega, luzerskega položaja.

Do takrat v vsem tem kaotičnem času od propada razmerja nisem potočila niti ene solze. Tisti večer pa je brizgnilo iz mene. Odšla sem domov in vso noč jokala. Ne pretiravam, vzglavnik je bil zjutraj premočen od solz. Zavržena, izvržena, nikoli dovolj dobra, nevredna ljubezni. Nisem se mogla sprijazniti z razpadom zveze, ki ni bila vredna počenega groša; spoznanje, da bo tudi moj sin tako kot jaz živel brez očeta, mi je grizlo možgane, prebadalo mi je srce.

Na pol nora sem naslednje jutro hitela na vlak, da bi čim prej v novem letu, ki se je pravkar rodilo, objela sina in se zahvalila mami. Zraven kovčka sem nosila sinu tudi darilo, šopek svetlečih rdečih balonov.

Stala sem na peronu, čakala vlak in jokala. Nisem opazila, da stoji pred mano, nisem opazila niti, da je odpeljal; ko sem videla samo še njegov rep, me je presunilo spoznanje, da mi je ušel pred nosom. Začela sem glasno hlipati, to je bilo preveč. Moj vlak je odpeljal, s perona, iz mojega življenja.

Zamudila sem vlak in življenje s šopom živordečih balonov v roki.

Zajela me je panika, mrzlično sem iskala rešitev, da bi tisto dopoldne, na prvi dan novega leta, kljub vsemu lahko objela sina. Tekla sem k taksistom in enega od njih vprašala, ali bi lahko ujela vlak na kakšni bližnji postaji.

»Pa moguće je, sjedni, pa da probamo!« mi je pokimal.

»Ampak hm, koliko bo pa to stalo?«

»Sretna nova godina i danas je polovična cena!«

Sedla sem v avto, zbasala vanj vse tiste rdeče balone in se ne-utolažljivo cmerila naprej. In sva lovila vlak.

Šele pri Celju sva ulovila prednost. Iskala sem denarnico, da bi plačala.

»Koliko sem dolžna?«

»Veš kaj, ti si toliko žalostna, da ja ne mogu, da te pustim sada na vlak. Vozit ću te doma, zastonj. Tako mlada i toliko tužna, to nije dobro.«

Vozil me je domov in mi povedal svojo zgodbo. Ta je bila šele »tužna«!

Vedno je nekje nekdo, ki je še bolj žalosten od tebe, vedno je nekje nekdo, ki je bolj lačen od tebe, ki ga je družba izvrgla, pozabila nanj.

Moj mali sinko se me je zelo razveselil, rdečih balonov tudi.

Jaz pa se šele danes javno zahvaljujem tistemu prijaznemu taksistu, ki je vse življenje pogrešal svojo mamo in me je prvi dan nekega daljnega novega leta opogumil, da znova sestavim svoje življenje.

Šele danes se polno zavedam, čeprav me je vedno malce zbadalo pri srcu, da je moj mali, nedolžni otrok z mano delil vse moje strahove in solze. Nisem bila dobro; bila sem dobra mama, ki žalostna, izgubljena, prestrašena ni bila dobro.

To sem že videla.

Kje sem že to videla?

Tomislav Kuljiš, terapevt, avtor integrativne telesno orientirane psihoterapije, je tisti, ki je v pogovoru izrekel znameniti stavek, zaradi katerega me še danes ustavljate na cesti:

»Pri starševstvu ni bistveno, da je mama dobra, ampak da je mama dobro.«

Drobna razlika v besedah »dobra-dobro« vse spremeni.

Tomislav nas uči o ranah iz otroštva, ki živijo z nami vse življenje, ki pravzaprav naše življenje usmerjajo in določajo, čeprav se tega v glavnem ne zavedamo. V tem se najdemo vsi, odrasli, ki smo bili nekoč otroci, in odrasli, ki smo danes starši.

Pojasnjuje, da nam v prvih treh letih življenja okolica zadaja čustvene rane. Ker jih takrat ne razumemo, jih tako surove ponotranjimo in zaklenemo nekam pod srce in še globje. Da so

tam, nas spominjajo vsakokrat, ko bližnji, ne da bi vedeli, dreza-
jo vanje. Pozneje v življenju to velikokrat počnejo naši partnerji.

Starši majhnih otrok najpogosteje ne »ranijo« s fizičnimi de-
janji. Emocionalne rane nastanejo, ko otrok v prvih treh letih ne
dobi tistega, kar potrebuje: pogrēša sočutje, občutek ima, da ni
slišan in upoštevan. S starši ne more razviti posebnega stika; obi-
čajno so matere prestrašene in nesrečne, očetje pa oddaljeni, za-
radi česar se otrok ne more povezati z njimi.

Če torej hočemo razumeti sebe v tem trenutku, moramo naj-
prej razumeti leta svojega zgodnjega otroštva, ki pa se jih pravilo-
ma ne spomnimo. Toda: naše telo si je zapomnilo vse čustveno
pomembne dogodke. Telo ima spomin, ker so čustva v resnici te-
lesno stanje, čeprav jih zaznamo psihološko.

Tako gre to v življenju, zavestno ali nezavedno. Vedno znova
nas sprožilci, izkušnje iz otroštva, katapultirajo v odziv, sploh če
kdo od zunaj pritisne naravnost na rano. Izkušnje iz zgodnjega
otročstva so vklesane v naše telo! Vse življenje jih ponavljamo kot
pokvarjeno ploščo.

Tomislav Kuljiš svetuje, da se povežemo s čustvom iz prvih
treh let svojega otroštva in mu damo možnost, da se izrazi, ter ga
s terapijo izpustimo iz telesa. Šele takrat je naša čustvena rana
zaceljena, in četudi kdo skuša drezati vanjo, nas to ne »prestavi«
več v telo in odziv ranjenega dečka ali deklice, ki se zdi zunaj na-
šega nadzora.

Tudi sama se zavedam, da je nekaj globoko v nas, globlje od
naših zunanjih moči samoprepričevanja in znanja o sebi. Zase
približno vem, kje so nevroalgične točke mojega otroštva in katere
so moje »rane«. Tiste, ki se jih spomnim. Veliko večino vsega

zmorem sprejeti, dve, tri stvari pa vrtim in raziskujem že vse življenje, a mi ne gre. Zato se venomer sprašujem, kaj vse se skriva pod površjem mojih vsakdanjih ravnanj.

S pogovorom me je Tomislav pripeljal do spoznanja, da pod mojo žalostjo tli veliko jeze. In šele ko sem se udeležila njegove delavnice na Hvaru, mi je postalo jasno, zakaj se je nabrala tam.

Jeza ni »dobro« čustvo in je družbeno ožigosana. Jaz sem jo kot pridna punčka skrila pod žalost, kjer je tlela dolga leta. Do dandanašnjega je nisem nenadzorovano spustila ven, na delavnici pa se je le malo pokadilo iz mene. Priznam, da sploh nisem vedela, da sem v resnici jezna. Kako naj bi kot otrok vedela, da imam pravico biti jezna? Kako bi se deklica v meni lahko jezila na mamo, ki je bila žalostna? A sem očitno se, in ker z mamo nisva nikoli govorili o tem, sem jezo potlačila in nikoli izživila.

Zato je tako pomembno prisluhniti občutkom v telesu. Če se s kom pogovarjam in začutim, kako se mi pri tem v trebuhu dela trda žoga, zelo dobro vem, da je neprijeten občutek povezan z nečim globljim v meni. V meni je težava, ne v drugem. Drugi je samo sprožilec mojega nesrečnega, pozabljenega spomina.

Iz Tomislava sem hotela izvabiti tudi recept za »pravilno vzgojo«, a sem se še pravi čas spomnila, da recepti niso univerzalni in da meni niso pomagali.

Pri prvem sinu sem recimo kot obsedena brala knjige o vzgoji, pravzaprav sta bili takrat na voljo samo dve. Eno še danes vidim, njene platnice. Šlo je za priporočila dr. Spocka, ki je zagovarjal permissivno vzgojo. Čeprav je bila v tistem času »zakon«, meni ni bila najbolj blizu; takrat sem bila samohranilka in bi lahko v dobrohotnih debatah z dveletnim sinom izgorela.

Mnogo, mnogo let pozneje sem ob neki drugi priložnosti izvedela, da se je dr. Spock, ki je napisal eno najbolj prodajanih knjig dvajsetega stoletja, pred časom javno opravičil. Spoznal je, da je bila njegova teorija permisivne vzgoje posledica njegovih izkušenj iz otroštva, ko je očetove izjemno restriktivne vzgojne prijeme doživljal kot mučenje.

Jaz sem imela slabo vest skoraj do konca odraščanja sinov. Mislim, da pač nisem bila dobra mama, ker mi vzgoja ni šla gladko, ker so bili moji sinovi na trenutke problematični, ker sem težko postavljala meje. Po tistem legendarnem Tomislavovem stavku, da je dobra mama tista, ki je dobro, pa je vse postalo preprosto in jasno kot beli dan: če se kot starš počutiš dobro, znaš postavljati meje, si harmoničen, miren, lahko si tudi odličen zglede, ki itak največ šteje.

Tomislav Kuljiš je med drugim ustanovitelj Centra za naravno starševstvo, ena od podružnic je tudi v Ljubljani. Opozarja, da je izjemno škodljivo, če skušajo starši otroka pripraviti na ta kruti svet z grobstvo. Vzgoja, ki temelji na kazni, nagradi, pohvali ali kritiki, je po njegovem mnenju zgrešena. Tako le manipuliramo z otroki kot s predmeti. Ko pride takšna odrasla oseba na terapijo, najpogosteje potoži, da je imela občutek, da je starši kot otroka sploh niso videli, da jih ni zanimala.

Izjemno zanimivo je tudi, da na terapije pogosto prihajajo ljudje, ki bi se radi »odvadili« pretirane poslušnosti. Zaradi načina vzgoje so zlomljeni in se počutijo disfunkcionalni, zato ne znajo reči »ne« šefu, ženi, možu, otrokom, tašči ... Preprosto si ne upajo, to je močnejše od njih.

Ko zdaj premišlujem za nazaj, pravzaprav res nisem bila najboljša mama, saj sem imela veliko težav s sabo in pozneje s svojim

zakonom. Dolgo časa sem bila kilometre oddaljena od sebe, skrbela sem za druge, skrbela sem, da bi bila to, kar so od mene pričakovali, da bi bila popolna, mislila sem, da otroci mojega trpljenja ne vidijo.

Po tem spoznanju sem se doma zjokala, iskreno in globoko. Še danes vsake toliko rečem svojim sinovom, naj mi oprostijo.

TECI, POLŽ!

Če je bilo česa v mojem življenju res veliko, je bilo to kritike, pa tudi žaljivih mnenj in poniževanj. Začelo se je že na akademiji, ko smo v prvem letniku morali v svoje velike delovne zvezke zapisovati kritične misli o nastopih sošolcev. Takrat nisem o igri vedela ničesar, zato mi je bilo iskanje napak pri prijateljih neznanstvo težko. Potili in trudili so se na odru, zato se mi je zdelo nečloveško secirati, kaj bi lahko naredili boljše, povrh vsega pa tudi nisem vedela, kako. Ko so kritizirali mene, me je bolelo, res bolelo. Rezalo me je kot nož. V tistih časih so nas namreč učili in opisovali s stavki:

»Premakni že svojo debelo rit, krava neumna!«

»Daj, začni že misliti s to butasto glavo, saj je nimaš za okras!«

Samo nebo ve, koliko solz sem potočila, stiskala zobe in neomajno verjela, da se bo nekega dne vse to nehalo. Pa se ni, še kakšno desetletje sem v gledališčih delala z generacijami režiserjev, ki nas niso znali usmerjati drugače kot z žaljivkami.

Vsaki premieri v profesionalnem gledališču sledi tudi uradna kritika v časopisu in dobro se spomnim ene, ki sem jo brala med prvimi. Mene, ki sem staturala, seveda ni omenila, kruto pa je napadla starejše, uveljavljene igralce in jih zmerjala z amaterji. Prestrelila me je ta javna surovost; odločila sem se, da gledaliških kritik ne bom več brala, ampak bom upoštevala edino kritiko, ki ji lahko verjamem: to je zadovoljno ali nezadovoljno občinstvo. Nekako sem se morala zaščititi, saj bi s takšno »kislino« lahko spodjedla svoje že tako trhle temelje samopodobe.

Kot da to ni bilo dovolj, sem imela nekaj časa partnerja, ki je mojemu dveletnemu otroku govoril, da je kreten, tako pogosto, kot bi rekel »dober dan«. Kaj vse je govoril meni, si lahko samo predstavljate. Seveda sem nekega dne zbežala iz tega razmerja.

Čez leta, ko sem začela oddajo na javni televiziji in sem spet postala tarča žolča, v katerem nisem našla koristnih nasvetov, s katerimi bi si lahko kaj pomagala, je bil pogovor o kritiki dobrodošel, če ne celo nujen. V studio sem povabila izvrstnega strokovnjaka **dr. Željka Čurića**, psihiatra, psihologa, komunikologa in izjemnega predavatelja. Ko boste naleteli na katero od njegovih predavanj, vam močno in iz srca priporočam, da mu prisluhnete!

Seveda sva z Željkom govorila tudi o kritikah, ki so zadevale mojo oddajo. Številni so recimo menili, da je nisem sposobna voditi. Dr. Čurić je rekel: »To je samo neko mnenje, to ni nobena kritika.« Tudi pljuvanje ni kritika, niti verbalni napad ali poniževanje, glede tega imamo povsem pomešane pojme. Edini pravi namen kritike je, da neželjeno dejanje popravimo v zeleno.

Izrekel je tudi znameniti stavek, ki ga danes slišim že vsepovsod, in sicer da mora biti kritika usmerjena na dejanje in nikoli na človeka. Velika razlika je, če komu rečeš, da je neumen, kot če praviš, da počne neumnosti, pojasnjuje Željko. Ker če je neumen, kako bo popravil svoje ravnanje? Od tega pogovora se odgovorno in ponižno zavedam, da moram, če me že kaj moti, kritizirati človekovo dejanje, saj mu s tem dajem možnost za popravek.

Trudim se, da bi bila moja kritika povabilo k spremembi.

Dr. Čurić mi je predlagal, naj pri izrekanju kritike uporabljam tako imenovano »sporočilo jaz«. Ko torej kritiko artikuliram, nikoli ne rečem: »Ti, Janez,« ampak vedno začnem s sabo, iz sebe: »Janez, opazila sem, menim da, slišala sem ...«

Dr. Čurić je karizmatičen in analitičen sogovornik, čista poezija ga je poslušati. Opazila sem, da znajo ljudje, ki resnično obvladajo komunikacijo, pozorno prisluhniti; imajo veliko znanja, njihovi odgovori so spoštljivi, jasni in odprti. Dopuščajo prostor za drugačno mnenje, gledajo te naravnost v oči, znajo se popraviti. V odgovorih svoje trditve analizirajo, energija teče in žubori kot živahen potok.

Željku sem hvaležna, da me je posvaril o posledicah kritike. To je namreč zelo oster meč, s katerim lahko povzročiš hude rane in porežeš tudi sebe. Najzahtevnejše je kritizirati ljudi, ki jih imaš rad, in tega bi se bilo dobro zavedati. Željko je povedal, da nam je kritika bližnjega sedemkrat pomembnejša kot kritika nekoga, s komer nimamo posebnih čustvenih vezi.

Posebno previdni pa bodimo pri otrocih. Prevečkrat slišimo, da staršem zletijo iz ust opazke, kot so: »Tiho bodi, neumnež!« ali »Misli, krava!« ali »A si hlod?« To seveda sploh niso kritike, so pa etikete, in Željko opozarja, da bo otrok, ki mu jih pogosto »lepimo«, na koncu morda celo ustrezal vsebini, s katero smo ga »označevali«.

Od primarne vzgoje je odvisno, kako bo otrok doživljal sebe, druge in svet, v katerem živi. Najhujše komplekse manjvrednosti pridobimo med poltretjim in tretjim letom starosti. Take žalitve pa otrokove manjvrednostne komplekse dodatno utrjujejo. Če komu rečeš: »Misli, kreten!« je enako, kot bi polžu velel, naj teče, je bil slikovit dr. Čurić.

In kmalu sem teoretično znanje lahko preverila tudi v praksi. Čez poldrugo leto sem v oddaji gostila nogometnega vezvezdnika **Braneta Oblaka**. Brane med športniki, ki so po navadi bolj redkobesedni, velja za odličnega govornika, a preprost, iskren pogovor z mano je pač vse kaj drugega kot analiza nogometnih tekem v športnih oddajah.

Na pogovor je prišel v lepem rožnatem puloverju in opazila sem, da so se pod njegovimi pazduhami začeli vse bolj širiti kolobarji vlage. Čutila sem njegovo živčnost in mu hotela pomagati. Razširila sem noge (hvalabogu, nosila sem hlače) in mu povsem intuitivno sedla nasproti kot kakšen »dedec«, samo da bi se počutil bolj domače. Delovalo je, imela sva lep pogovor o njegovih velikih športnih uspehih, njegovi preprosti in skromni mladosti in življenjski filozofiji.

Čez kakšen teden pa so me s televizije klicali na zagovor. Pokritizirali so me, da v oddajah neprimerno in grdo sedim. Če ne bi prej govorila z Željkom, bi bila morda užaljena, češ zakaj me pa nikoli ne povabite na »zagovor« zaradi zanimivih gostov in odlične gledanosti?!

Željko Čurić me je naučil, da je konstruktivna kritika prvi rumeni karton. Če svojega delovanja ne popravimo, sledi drugi rumeni karton, ki se izreče v obliki socializirane grožnje oziroma opomina. Če tudi ta ne deluje, je na vrsti rdeči karton, in to je sankcija.

Sama sem razumela kritiko in se korigirala že pri prvem rumenem kartonu. Odtlej sem v oddajah vedno sedela tako, da nisem vznemirjala konzervativnejših gledalcev.

